

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jokinen, Kimmo

Title: Perinteiset perheet, moninaiset perheet

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Jokinen, K. (2022). Perinteiset perheet, moninaiset perheet. Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 30(3), 312-314. <https://doi.org/10.30668/janus.122010>

PERINTEISET PERHEET, MONINAISET PERHEET

Kimmo Jokinen: *YTT, perhetutkimuksen professori, Jyväskylän yliopisto*

Johanna Ilmakunnas & Anu Lahtinen (toim.): Perheen jäljillä. Perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2000. Vastapaino, Tampere. 2021, 366 s.

Sanaa 'perinteinen' käytetään usein, kun puhutaan perheistä. Perinteiseen perheeseen voidaan viitata sekä arkisissa keskusteluissa että perhepolitiikassa ja perhetutkimuksessa. Puhuja voi tarkoittaa esimerkiksi avioliitossa olevan miehen ja naisen ja heidän yhteisten lastensa muodostamaa teollisen ajan ydinperhettä tai maatalousyhteiskunnan kolmen sukupolven samassa taloudessa ja pihapiirissä elänyttä suurperhettä. Vaikka perinteisen sisällöt vaihtelevat, sanalla viitataan perhekeskusteluissa yleensä perheeseen, joka oli jotenkin vakaampi, tarkkarajaisempi ja koostumukseltaan selkeämpi kuin nykyperhe, jonka koostumus vaihtelee ja jonka määritelmistä kamppaillaan. Menneisyyden perheet nähdään ikään kuin muuttumattomina, turvallisina, sukupuoli- ja sukupolvijäsennyksiltään selkeinä ja sopusointuisina yhteisöinä. Sen sijaan nykyperheiden oletetaan olevan jatkuvassa muutoksen – ja hajomisen – tilassa.

Millaisia perheet ennen olivat ja erosivatko entisaikojen perheet nykyperheistä? Tällaisiin kysymyksiin etsitään vastauksia artikkelikokoelmassa *Perheen jäljillä*, jonka ovat toimittaneet Johanna Ilmakunnas ja Anu Lahtinen.

Johdantoartikkelin lisäksi kirjassa on 12 muuta artikkelia. Tarkastelun kohteena ovat etenkin perheet keskiajan ja varhaismodernin ajan Suomessa ja Ruotsissa. Muutamassa artikkelissa edetään 2000-luvulle, mutta pääpaino on selvästi menneisyydessä. Toimittajat toteavat, että perheestä puhuttaessa ja perhettä tutkittaessakin menneisyydestä saatetaan hakea vertailukohtaa ja eroa nykyisyyteen ja heijastaa menneisyyteen toiveita ja pelkoja. Usein tämä johtaa siihen, että historiallinen perspektiivi jää ohueksi ja menneisyys hahmotetaan staattiseksi ja monoliittiseksi. Nykyperheiden osalta yksinkertaistavat perhemääritelmät on jo kauan sitten haastettu. Sen sijaan historiatutkimuksen näkökulmaa nykytutkimuksessa ei ole osattu hyödyntää tarpeeksi, vaikka myös entisaikojen perhettä jäljitettäessä jo pelkästään perheen käsite osoittautuu kaikkea muuta kuin yksiselitteiseksi.

Hyvin tärkeä perhesuhteita muovaava tekijä oli kuolema. Alhainen elinajan odote oli yhteydessä avioliittojen päätymisiin ja uusien solmimisiin. Puolisoiden kuolemat lisäsivät perheiden monimuotoisuutta, hivenen samaan tapaan kuin avo- ja avioerot nykyään. Ydinperheitä oli totta kai, mutta jommankumman puolison kuoleman jälkeen perustettiin usein uusperhe. Perheessä eläminen oli yksinelämistä sujuvampaa sekä taloudellisten että turvallisuuteen liittyvien syiden takia. Yksinhuoltajuuteen, adoptioon, biologiseen ja sosiaaliseen vanhemmuuteen, uusperheisiin, yksineläviin, vihkimätömiin pareihin ja sisarus- ja sukupolvien välisiin suhteisiin liittyvät kysymykset olivat tuttuja yhtä hyvin ennen

kuin nyt. Perhesuhteiden moninaisuus ja suhteiden jatkuva muutos näkyivät muun muassa siinä, että puolisoilla ei välttämättä ollut yhteistä sukunimeä. Yhteisen sukunimen valtakausi onkin ollut lyhyt, vain maailmansotien välisestä ajasta 1900-luvun loppupuolelle. Perheen merkitystä nämä muutokset eivät murentaneet, sillä perhe oli tärkeä tunneyhteisö ja perheessä eläminen ja sukulaissuhteiden vaaliminen takasivat varsinkin naisille mutta myös muille perheenjäsenille enemmän toiminnan mahdollisuuksia kuin yksineläminen. Etenkin taloudellisten seikkojen takia perhe oli ensiarvoisen tärkeä. Avioliittoa tämä yhdessä eläminen ei tosin aina edellyttänyt.

Perheiden moninaisuuden, perhesuhteiden katkosten ja perheen taloudellisen merkityksen ohella kirjassa käsitellään paljon perhettä tunneyksikkönä, rakkautta, perheen roolia lasten kasvatuksessa ja koulutuksessa, perheenjäsenten keskinäisiä lojaliteetteja ja huolenpitoa sekä perheen merkitystä yhteiskunnan tukipylväänä. Sukupuolen merkitys nostetaan vahvasti esiin, sillä ihmisen paikka perheen ja yhteiskunnan (valta)suhteissa määrittyi usein sukupuolen kautta, tosin lomittuneena yhteiskuntaryhmän, iän, koulutuksen, kielellisen taustan ja aviosäädyn merkitykseen.

Noitavainot antavat tästä hyvän esimerkin. Noituudesta syytetyt olivat pääsääntöisesti iäkkäitä, köyhiä ja naimattomia naisia. Osalla heistä oli aviottomia lapsia. He olivat syytöksille kätevä valinta: heitä oli helppo syyttää siveettömästä elämästä, koska perhe ja yhteisö eivät olleet suojaamassa heidän

mainettaan eivätkä turvaamassa heidän oikeuksiaan. Mutta noituussyytöksiin saattoivat johtaa myös naapureiden ja sukujen väliset konfliktit ja kiistat maaja muusta omaisuudesta. Perheenäidin mustamaalaaminen oli keino hyökätä aviomiestä ja muita perheen- ja suvun jäseniä kohtaan. Se avasi hyökkääjille mahdollisuuden hyötyä konfliktista taloudellisesti. Toisaalta perhe oli myös syytösten kohteeksi joutuneen tuki ja turva. Noitavainoissa kiteytyy hyvin sukupuolen, siviilisäädyn, yhteiskuntaryhmän, iän, perheyhteisön ja omaisuuden väliset monimuotoiset kytkökset.

Aineistoina on käytetty muun muassa kirjeitä, maalauksia, kirkonkirjoja, tuomioistuinten päätös- ja muita asiakirjoja ja sanomalehtiä. Nykyperhettä käsittelevissä teksteissä aineistotkin ovat tätä päivää, kuten kysely- ja haastatteluaineistoja, blogeja ja tilastoja. Aineistot ovat monipuolisia, ja varsinkin historiallisten aineistojen tapauksessa niitä lähiluetaan tarkasti. Lähteiden käytön erityisyyttä ja rajoituksia pohditaan asianmukaisesti, kuten esimerkiksi sitä, miten hyvin satoja vuosia sitten käytetyt tunnesanastot vastaavat nykyisiä. On tietenkin selvää, että eri aikoina kerätyt aineistot ovat sen verran erilaisia, että kovin yksityiskohtaisia vertailuja eri aikakausien perheiden välillä ei ole mahdollista tehdä. On myös paljon teemoja, kuten lasten omat kokemukset heidän itsensä kertomina, erilaiset sukupuolimääritelmät (kuten muunsukupuolisuus) ja seksuaaliset orientaatiot sekä samaa sukupuolta olevien aikuisten pari- ja perhesuhteet, joista voi olla vaikeaa tai mahdotonta saada tutkimukseen sopivia aineistoja satojen vuosien takaa.

Entisaikojen perheiden moninaisuus tulee siis kirjassa hyvin esille. Perheen merkitys taloudellisena yksikkönä, hoi- van tarjoajana, kasvattajana ja koulutta- jana sekä turvallisuuden takaajana tulee selväksi. Perhe huolehti monista sellai- sista tehtävistä, jotka nykyään ovat yh- teiskunnan ja etenkin hyvinvointivalti- on vastuulla. Väite perheen tehtävien valumisesta muille instituutioille ja etenkin yhteiskunnalle saa tukea monista kirjan artikkeleista, vaikka niissä ei suoranaisesti verratakaan eri aikojen perheitä toisiinsa. Yhtä hyvin valotetaan myös perheenjäsenten väli- siä luottamussuhteita ja perhettä tun- neyhteisönä. Näillä perusteilla voidaan jopa ajatella, että entisajan perheellä oli enemmän tehtäviä kuin nykyperheellä. Porvarisperheet, aatelistperheet ja sivisty- neistöperheet ovat näissä tarkasteluis- sa muiden yhteiskuntaryhmien perhei- tä paremmin edustettuina, ehkä siksi, että niistä on löytynyt enemmän ja rik- kaampia aineistoja. Vinouma ei kuiten- kaan erityisesti häiritse lukemista. Sitä paitsi vinouma on yleinen perhetut- kimuksessa nykyäänkin. Tutkimuksiin osallistuvista perheistä keskiluokkai- set koulutettujen vanhempien perheet ovat yliedustettuja.

Varsinkin entisaikojen perheitä käsit- televät luvut muodostavat ehyen, huo- lollisesti viimeistellyn kokonaisuuden. Eri aikojen perheitä – perheet ennen ja perheet nyt – ei kovin suoraan ver- rata toisiinsa. Olisi kiinnostavaa pohtia esimerkiksi sitä, löytyykö vuoroasuville lapsille, itsellisille äideille ja isille, kump- panuusvanhemmuudelle ja useamman kuin kahden aikuisen perheille min- käänlaisia vastineita vuosisatojen takaa. Joka tapauksessa entisaikojen perheestä

saa kirjasta konkreettisuudessaan uskot- tavan kuvan. Siitä voi edetä nykyper- heeseen ja miettiä vaikkapa sitä, onko nykyperheissä mitään sellaista, mikä varmasti on uutta.

VAMMAISET IHMISET KANSALAISINA

Juhani Laurinkari: *Sosiaalipolitiikan professori emeritus*

Antti Teittinen & Mari Kivistö & Mer- ja Tarvainen & Sanna Hautala (toim.): *Vammaiset ihmiset kansalaisina*. Vasta- paino, Tampere. 2021, 323 s.

Millaisilla ehdoilla vammaisten ihmis- ten kansalaisuus rakentuu ja raken- netaan 2020-luvun Suomessa? Näin kysyvät kirjan ”Vammaiset ihmiset kansalaisina” toimittajat ja kirjoittajat tervetulleessa teoksessaan.

Vammaisten henkilöiden asema on Suomessa edelleen haavoittuva ja monessa mielessä eriarvoinen suhteessa muuhun väestöön. Vammaistutkimus ei edelleenkään ole meillä tutkimuksen valtavirtaa, joten aiheen asiantunteva ja monipuolinen käsittely on enemmän kuin paikallaan, kun vielä Yhdisty- neiden kansakuntien vammaisten oi- keuksien yleissopimus luo velvoitteita kansalaisuutta, oikeuksia ja osallisuutta koskevalle tiedontuotannolle, kuten kirjan esittelytekstissä todetaan.

Teoksen kirjoittajina on toimittajien li- säksi joukko muita kokeneita yhteiskun- tatutkijoita ja vammaisuuden asiantun- tijoita, joten teos on myös hyvä katsaus

vammaistutkimuksemme nykytilaan.

Kirjan toimituskunta ja kirjoittajat ilmoittavat pyrkivänsä monipuoliseen ja ajantasaiseen kuvaukseen vammaisten ihmisten kansalaisuuden muotoutumisesta muuttuvissa toimintaympäristöissä. Ajankohtaisuutta terästetään katsauksella COVID-19-pandemiaan ja sen merkitykseen vammaisille henkilöille.

Aihetta tarkastellaan useista näkökulmista, kuten oikeudellisena, työvoimapolitiittisena sekä taloudellisena ja palveluiden kysymyksenä. Artikkelit perustuvat pääosin empiirisiin aineistoihin ja monipuoliseen metodiikkaan. Kirja toimii siten erinomaisena oppikirjana sosiaalitutkimukseen. Laadullisten menetelmien ylivaltaa on havaittavissa.

Kirja jakautuu kolmeen päälukuun: Ensimmäisessä osassa tarkastellaan vammaisten ihmisten oikeuksia ja kansalaisuuden rakenteellisia reunaehtoja. Pauli Rautiainen kirjoittaa vammaisen ihmisen sosiaalisesta kansalaisuudesta oikeudellisesta näkökulmasta perusteellisesti ja tarkasti ja osoittaa suoraan ja epäsuoraan juridiikan keskeisen merkityksen myös tämän päivän vammaispolitiikassa.

Antti Teittinen ja Hannu T. Vesala tarkastelevat vammaisten henkilöiden suhdetta sosiaali- ja terveyspalveluihin. Tarkastelu on tilastollinen luoden hyvää yleiskuvaa aiheeseen.

Osion kolmannessa artikkelissa kuntoutuksen tutkijana tunnettu Jari Lindh kirjoittaa vammaisista henkilöistä työmarkkinakansalaisina ja tuo esiin työkyvyn keskeisen merkityksen tarjonta-

painotteisessa työllisyyspolitiikassamme sekä ne monet hienovaraiset mekanismit, joilla vammaisten henkilöiden eittämätön potentiaali sivuutetaan työmarkkinoilla.

Lindhin artikkelissa, kuten ei muissakaan, käsitellä vammaisuuden tuottamaa sosiaalista haittaa eri vammaisryhmien tilanteena. Ilmeisesti on haluttu välttää liiallista kategorisointia leimavana ja ahtaana, ja siksi kuvataan vammaisuutta yleisesti. Työmarkkinakentänsä kategorisointia on vaikea välttää.

Koska palkkatyö on edelleen keskeinen väylä hyvinvointiin ja aktiiviseen kansalaisuuteen osuu Lindhin tarkastelu tasa-arvopolitiikan ydinongelmiin. Hän tuo myös esiin sen, miten tärkeää vammaisten henkilöiden työmarkkina-aseman parantamiseksi on ottaa huomioon reaalisesti henkilökohtainen työtehtävien ja työnhakijan valmiuksien yhteensopivuus rekrytointitilanteissa. Useinhan vammaisia henkilöitä syrjitään pelkästään tiettyyn väestökategoriaan kuulumisen perusteella.

Teoksen toisessa osassa käsitellään vammaisuutta ruumiillisuuden ja osallisuuden määrittäjinä Merja Tarvaisen ja Vilma Hännisen narratiivisissa ja Marjukka Rasan vammaisia henkilöitä vanhemmina tarkastelevassa artikkelissa. Jälkimmäisessä empiirinen haastatteluaineiston analyysi toteutetaan aineistolähtöisellä grounded theory -strategialla.

Osion artikkelien seuraaminen saattaa olla maallikkolukijoille osin työlästä haastavien metodien vuoksi, mutta molemmissa teksteissä pureudutaan vammaisen ihmisen ydinkokemuksiin

oivaltavasti, hienoviritteisesti ja perustutkimuksen otteella. Sekä metodinen lähestymistapa että käsiteltävät teemat ovat näissäkin teksteissä uusia uria avaavia vammaistutkimuksessa.

Teoksen kolmas osa on kaikkein laajin. Siinä kuvataan vammaisia henkilöitä hyvinvointivaltion palvelujen asiakkaina. Mari Kivistö ja Liisa Hokkanen kuvaavat asiakaskansalaisuutta aikuissosiaalityössä, Marjatta Martin ja Marjo Romakkaniemi jaettua toimijuutta vammaispalvelujen sosiaalityössä, Antti Teittinen ja Päivikki Rapo kehitysvammalaitoksen hajauttamista sekä lopuksi Mari Kivistö ja Sanna Hautala vammaisten ihmisten kansalaisuutta käytännössä.

Kirjoittajat käyttävät näissäkin teksteissä monipuolisesti tutkimusmenetelmiä, ankkuroiden tarkastelunsa empiiriseen dataan. Retoriikan ja argumentaation tutkimuksen lisäksi on käytetty kehysanalyysiä ja temaattista sisällönanalyysiä. Kivistön ja Hokkasen kehysanalyysi tarjoaakin poikkeuksellisen kiinnostavan vision siitä, miten monin tavoin yhteiskunnan makro- ja mikrorakenteet kietoutuvat toisiinsa palvelutoiminnassa.

Kuten edellä käynee ilmi, kyseessä on moniulotteinen ja uusia uria avaava kirjoituskokoelma vammaisuudesta inhimillisenä positiona, vammaisista henkilöistä yhteiskunnan jäsenenä ja asiakkaina sekä järjestelmien toimijoina. Huolimatta tasa-arvopolitiikan saavutuksista ja vammaiskäsitysten muutoksesta, vammaisten henkilöiden asemassa on edelleen parantamisen varaa, mikä käy kirjasta ilmi sekä suoraan että epäsuorasti.

Syrjivät käytännöt ovat usein piileviä ja helposti itsestäänselvyyksinä näyttäytyviä; tilastoista ilmenevää diskriminaatiota, näennäisuudistuksia tai uudistuksia, jotka eivät tunnista vammaisten henkilöiden erityislaatua, tai liberalisointeja, jotka naamioituvat aktiivisen kansalaisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Huomattava osa vammaisuuteen liittyvää eriarvoisuutta näyttäisikin syntyvän ei-toivottuna seurauksena yhteiskuntapolitiikan hyvistä aikomuksista.

Kirjassa tämä syrjinnän ja syrjäytymisen teema on koko ajan läsnä. Se tulee selvästi esiin esimerkiksi Antti Teittisen ja Päivikki Rapon, Jari Lindhin, sekä Mari Kivistön ja Liisa Hokkasen artikkeleissa. Työkyvyn edistäminen, laitosasumisen purkaminen ja hallinnon kehykset näyttäytyvätkin teoksessa myös syrjäyttämisen ja sivuuttamisen hiljaisina rakenteina, eivät vain vammaisten aseman kohentajina kuten niiden toteuttajat ovat ajatelleet. Tuskin useinkaan on kyse tietoisesta syrjäyttämisestä. Kirjoittajat eivät aivan tarkasti toisaalta ota tähän kantaa.

Vaikka arvioni kirjasta on hyvin myönteinen, jonkinlaisena puutteena näen sen, ettei kansainvälistä näkökulmaa edes Euroopan tasolta juurikaan tuoda teoksessa esiin. Jopa hieman yllätti kansalaisuus-termin valinta päänäkökulmaksi ja sen näin vahva kytkentä kansalliseen kontekstiin.

Sosiaalipoliitikkona jäin myös kaipaamaan linkitystä tulonsiirtopoliittikkaan. Meillä Suomessa on perinteisesti järjestelmänäkökulma tämäntapaisissa tarkasteluissa kytketty palvelujärjestelmiin, mutta ei tulonsiirtojärjestelmiin.

Niillä on kuitenkin aivan keskeinen rooli vammaisten henkilöiden aseman ja hyvinvoinnin muotoutumisessa. Tässä yhteydessä – myös edelliseen tekstikapaleeseen kytkeytyen – olisi ollut kiinnostavaa lukea näkemyksiä vammaispolitiikasta osana sosiaaliturvan reformeja. Tämä teema on mitä suurimmassa määrin kytketty meillä työmarkkinoiden marginaalissa eläviin henkilöihin, joita vammaisissa henkilöissä on runsaasti. Näillä uudistuksilla tullaan jatkossa suuresti määrittelemään vammaisten henkilöiden positiota ja arkea.

Vammaiset ihmiset kansalaisina on mielenkiintoinen, asiantunteva ja uusia näkökulmia avaava kokonaisuus, joka soveltuu monenlaiseen käyttöön; opikirjaksi, lukukirjaksi aihepiiristä kiinnostuneille sekä päättäjille että muille kansalaisille. Teos on esittelytekstin mukaan tarkoitettu palvelemaan laajaa lukijakuntaa ja sopii kaikille vammaisuudesta yhteiskunnassa kiinnostuneille lukijoille, mihin on helppo vammaispolitiikan piirissä vuosikymmeniä toimineena helppo yhtyä.

LAATUA VERKOSSA

Suvi Ronkainen: *professori, Lapin yliopisto*

Jaana Vuori (toim.): Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Tampere. 2021. Linkki käsikirjaan: Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja - Tietoaarkisto (tuni.fi)

Tietoaarkisto on tärkeä valtakunnallinen sähköisten, tallennettujen tutkimusaineistojen välittäjä. Osana tätä se on tarjonnut pitkään myös tallennettua opastusta kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien käyttöön. Vuonna 2021 nämä monelle jo 2000-luvun alusta tutut MOTV-sisällöt – jotka löytyvät sivuilta Menetelmäopetuksen tietovaranto - Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (FSD) (tuni.fi) – uusittiin. Vanhat ja uudet tekstit ovat saaneet muotonsa Jaana Vuoren toimittamana *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirjana*. Verkkokäsikirja pohjaa laajaan kirjoittajakuntaan sekä osin jo aiemmin tehtyyn työhön.

Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja on tarkoitettu resurssiksi ja hyödyksi eri vaiheissa oleville opiskelijoille ja tutkijoille. Se ei ole kirjallinen kokonaisuus, eikä kuvaa tiettyyn aikaan sidottavaa ajattelua, kuten esimerkiksi Puusan ja Juutin toimittama teos ”Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät” (2020, Gaudeamus). Tekstit ovat tutkimuksellisia ja selkeitä. Kokonaisuutta on hankala arvioida tieteellisenä julkaisuna. Siksi kuvaan sisältöjä nivoen niihin omaa mietintääni tieteellisen tiedon tuotannosta.

Kokonaisuus rakentuu kaikkiaan seitsemästä osiosta. Aluksi kerrotaan yleisesti mitä laadullinen tutkimus on, minkä jälkeen siirrytään avaamaan laadullisen tutkimuksen prosessia, tutkimusasetelmia ja laadullisen tutkimuksen aineistoja. Osio *Analyysitavan valinta ja yleiset analyysitavat* on käytännöllinen johdanto seuraavaan lukuun, joka avaa erilaisia teoreettis-metodologisia viitekehyksiä. Näistä muodostuukin kokonaisuuden

laajin osio. Viimeinen osio käsittelee tutkimusetiikkaa.

Lukemista ja sivustojen käyttämistä helpottaa se, että tekstit on linkitetty toisiinsa sisältöjä ja sivustolla liikkumista varten. Lukijana voi napata kohdan *Diskurssianalyysi*, ja nähdä että teksti on osa kokonaisuutta *Teoreettis-metodologist viitekehukset*, samalla kun sivu näyttää omassa laatikossaan ne asiat, joita tekstissä käsitellään. Lisäksi teksti itsessään on linkitetty verkkokäsikirjaan. Niinpä esimerkiksi diskurssianalyysiin liittyvää sanaa ”retoriikan tutkimus” napauttamalla pääsee kohtaan, jossa toisaalla kerrotaan retoriikan tutkimuksesta. Tämä järjestelmä, pienen harjoittelun jälkeen, toimii hyvin. Siitä vain kokeilemaan!

Sivustojen sisällöt ovat hyvin kattavia. Kattavuus näkyy erityisesti teoreettis-metodologisten viitekehysten esittelyssä, mutta se ilmenee myös tutkimusasetelmien kuvaamisena sekä hyvänä, käytettävissä olevien tutkimusaineistojen ohjeistuksena. Erityisen tärkeänä pidän osiota *Tutkimusetiikka*, joka avaa tutkimusetiikkaa ihmistieteissä ja antaa konkreettista ohjeistusta niin laadullisen aineiston anonymisointiin, kuin myös tutkimuslupa- ja rekisterin pitämiseen. Jokaisessa osiossa näkyy sekä kirjoittajakaartin vahvuus että kokemus tietyn ajan menetelmällisestä keskustelusta. Menetelmiin nivotut termit saavat konkreettisia merkityksiä tavalla, jossa tutkimuksellisen ajattelun keskeinen piirre, käsitteellistäminen, tulee näkyväksi. Käsitteellistämällä tehdään myös toimintaa ja hiljaista tietoa näkyväksi, mistä osio viisi *Analyysitavan va-*

linta ja yleiset analyysitavat antaa hyvän esimerkin.

Tekstejä lukiessani törmäsin kuitenkin omaan mietintääni. Ensinnäkin, vaikka kyse on nimenomaan verkkoon sijoitetusta Tietoarkiston julkaisemasta kokonaisuudesta, joka on useamman tutkijan tuottama, katoaa tekstistä tutkimuksellisen ajattelun nivoutuminen tutkimusyhteisöjen rakentumiseen. Yhteisöllisyys ja jo olemassa olevan tiedon käyttö on myös konkreettinen osa tieteellisen tiedon tuotantoa. Tutkimuksen suunnittelu ja aineistojen tuottaminen ja käyttäminen alkaa näyttämään yksilöllisenä tutkijan valintana. Mutta onko se sitä? Ja saako se edes olla sitä? Eikö kyse ole konkreettisesti ja tieteellisen tietämisen idean näkökulmasta valintojen tekemisestä osana erilaisia tiedeyhteisöjen ajattelutapoja ja olemassa olevia tutkimuksellisia kokonaisuuksia. Osinhan näin pitäisi olla, jos empiirisellä tutkimuksella pyritään kehittämään, täydentämään, korjaamaan ja tuottamaan uutta tieteellistä tietoa.

Toiseksi mietin teoriaa sekä teoretisointia osana empiiristä tutkimusta. Mietintääni vaikuttaa se, että elämme todellisuutta, jossa erityyppisiä aineistoja ja tutkimuksia on runsaasti. Tutkimuksen tekeminen ja päättelykulun rakentaminen pohjaa jo olemassa olevaan ja vähintäänkin käsitteellistettyyn tietoon. Tämä todellisuus on osa laadullista tutkimusta, minkä takia kysymys teoreettisesta ajattelusta ja sen monitasoisuudesta olisi hyödyllinen asia hahmotettavaksi. Ja edelleen, tutkimusten määrän kasvaminen on tosiasiallisesti myös muuttanut tutkimusten suunnittelua. Jo olemassa olevaan tutki-

mukseen tutustuminen edellyttää nyttemmin lukemisen ohella myös meta-analyysiä.

Lisäksi mietin tekstiä lukiessani ylipäättään aineistojen ja todellisuuden suhdetta. Luonnollinen ja tutkimusta varten kerätty aineisto on perinteinen eronteko. Mutta todellisuudessa olemme siirtyneet maailmaan, jossa puhdas empiirinen aineisto on harvinaisuus. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa on kysyttävä jatkuvasti, mitkä asiat muovaavat aineistoa tietynlaiseksi samalla kun luonnollisen ja tutkimusta varten kerätyn aineiston väliin jää laaja välimaasto. Esimerkiksi dokumenttien ja tutkimuksen ulkopuolella tallennetuksi tulleiden aineistojen kenttä vaatii irrottautumaan perinteisistä empiirisen tutkimusasetelman ideaaleista. Tämä on myös asia, joka näkyy laadullisen seurantatutkimuksen uudenlaisena suuntautumisena, mistä kerrotaan osiossa kolme.

Salla-Maaria Laaksosen teksti Sosiaalinen media tutkimusaineistona – Tietoarkisto (tuni.fi) on portti digitalisoituneen maailman tarjoamiin aineistoihin. Se on lyhyt ja hyvä – kuten muutkin tekstit – antaen perussanastoa ja konkreettista ohjeistusta, jolla verkkotutkimusta voi viedä eteenpäin. Sosiaalisen median julkiset aineistot, tietokannat ja datapankit, niiden tallentaminen ja analyysiohjelmistot ovat tässä ajassa tarvittavaa menetelmällistä osaamista. Sosiaalisen median rakenne sekä sosiaalinen media toimintakenttänä jäävät tekstissä kuitenkin hieman hämäräksi. Eikä ihme, kyse on rajoja hakevasta ja muuntuvasta todellisuudesta. Esimerkiksi digitaalinen etnografia, johon

viitataan myös termillä netnografia, on aluetta, jonka osaamistarve on kasvanut. Nettitodellisuuden arkea on myös se, että netissä on – turvallisuuden takaamiseksi – myös mahdollista luoda keskustelusivustoja, joita ei pääse kuka tahansa katsomaan. Se edellyttää myös tutkijan roolin sekä turvallisuuden uudenlaista mietintää. Internetin anonyymi käyttö, jonka esimerkiksi Tor-verkko mahdollistaa, on luonut nettiin myös piiloisia sivustoja. Digitaalisessa maailmassa kyse on kentästä, jossa todellisuus ja suhde käyttäjään on hämärä ja muuntuva. Tätä hämäryyttä rakentaa myös algoritmeiksi kutsuttu tekninen, mallintava systeemi, jolla nettimaailman kohtaamista jatkuvasti ohjataan. Elämme yhä vahvemmin digitalisoituneessa maailmassa. Kysymys aineistojen käytöstä, aineistoksi tunnistamisesta kuin myös 'todellisuuden' ja 'fiktiivisyyden' rajoista on muuntumassa.

Jaana Vuori toteaa teoksen johdannossa, ettei laadullinen tutkimus muodosta sisäisesti yhtenäistä tutkimusotetta, vaan se koostuu hyvin monenlaisista lähestymistavoista ja tutkimusperinteistä, joilla on erilaisia oletuksia sekä todellisuuden luonteesta että siitä, millaisilla keinoilla sitä on hyvä analysoida. Johdannon toteamus konkretisoituu sivuston tekstejä lukiessa. Verkkokäsikirja on opetuksen sekä tutkimusta suunnittelevien tutkijoiden käyttöön erittäin sopiva. Itse otin sen riemastuneena vastaan. Verkkokäsikirjan suhteellisen pitkä historia näkyy myös teksteistä. Tekstien lukeminen ja tallennetuista teksteistä toiseen siirtyminen on helppoa. Verkkokäsikirja onkin teos, jonka avulla tutkimusta tehdessä on helpompi suunnistaa.

2020-LUVUN AIKUISSOSIAALITYÖN TIETOPOHJAA JÄSENTÄMÄSSÄ

Jenni-Mari Räsänen: *YTT, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto*

Aila-Leena Matthies & Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.): Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Gaudeamus, Helsinki. 2021, 349 s.

Teoksessa pureudutaan nimensä mukaisesti aikuissosiaalityön ajankohtaisen tietoperustan ja tutkimusperustaisuuden vahvistamiseen, aikuissosiaalityön käytäntöjen kannalta ajankohtaisten ilmiöiden sekä vaikuttavuuden kysymyksiin.

Toimittajat Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin ja Kati Turtiainen perustelevat johdannossa teoksen merkitystä ja tavoitteita huolellisesti aikaisempien tutkimusten ja valtakunnallisten selvitysten avulla. Teosta taustoitetaan myös aikuissosiaalityön näkökulmasta ajankohtaisilla muutoksilla, joista erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio on asettanut sosiaalityölle tarpeen tehdä näyttöön perustuvaa ja vaikuttavaa tutkimusta. Tähän teos pyrkii osaltaan vastaamaan. Aikuissosiaalityön määrittelyä, sitä ohjaavaa lainsäädäntöä ja toiminta-areenoiden erittelyä olisi voinut johdannossa laajentaakin. Johdannossa kuvataan koko teosta jäsentävä Björn Blomin ja Stefan Morénin kehittämä KAIMEr-teoria, joka muodostuu sanoista kontekst (konteksti), aktörer (toimijat), insatser (interventiot), mekanismer (mekanismit) ja resultat

(vaikutukset). Teorian perusidea ja käsitteet avataan hyvin tekstissä, mutta sitä tiivistävä Blomilta ja Morénilta lainattu ja suomennettu taulukko on hieman vaikealukuinen. Johdanto asettaa lukijan odottamaan mielenkiinnolla, miten erilliset luvut ilmentävät siinä esitettyjä tavoitteita.

Teos jakautuu KAIMEr-teorian mukaan viiteen pääosiin. Näiden osioiden sisällä on yhteensä 17 erillistä lukuja. Erilliset luvut valottavat jokaista osa-aluetta omine tutkimuskysymyksiineen, aineistoinen ja tarkastelunäkökulmineen. Aineistojen ja tutkimusmenetelmien kirjo on ilahduttavan rikas. Yksittäiset luvut ovat napakoita kokonaisuuksia ja toimivat itsenäisesti. Kytös KAIMEr-teoriaan tulee luvuissa vaihtelevasti esiin. Kirjoittajajoukko koostuu laajasta joukosta sosiaalityön ja yhteiskuntatieteiden tutkijoita, opettajia, asiantuntijoita ja aikuissosiaalityön ammattilaisia, mikä tuottaa teokseen monipuolista tarkastelunäkökulmaa.

Konteksti-osion alussa Kati Turtiainen, Maija Jäppinen ja Ingo Stamm tuovat informatiivisesti esiin ihmisoikeuksille perustuvan sosiaalityön kontekstia ja historiaa. He esittävät köyhyyden ja toimeentuloturvan riittävyyden keskeisinä ihmis- ja perusoikeuskysymyksinä ja niiden puolustamisen aikuissosiaalityön ydintehtävinä, vaikka kunnista puuttuukin vielä selkeät rakenteet tämän työn koordinoimiseksi. Tuomo Kokkonen vuorostaan tarkastelee niitä ehtoja ja ristiriitoja, joita osallisuus- ja aktivointipolitiikan konteksti asettaa aikuissosiaalityöhön, jossa asiakaskunta koostuu huono-osaisista, vaikeissa elämäntilanteissa elävistä ih-

misistä. Osion päättää Mira Välimaan luku, joka kohdentuu asiakkaiden arkiin toimintaympäristöihin suuntautuvaan muutostyöhön tarkastellen aikuisosiaalityön asiakkaisiin kohdistuvaa nimby-ilmiötä sekä aikuissosiaalityön keinoja siihen vaikuttamiseksi.

Toimijoita käsittelevässä osiossa Sirkka Alho tarkastelee monitoimijaista näkökulmaa aikuissosiaalityössä analysoiden kollektiivista asiantuntijuutta sekä yhteistä tiedonmuodostusta edistäviä ja estäviä tekijöitä. Erityisen kiinnostavaa on hänen pohdintansa asiakkaiden ja ammattilaisten tietojen leikkauspisteestä sekä yhteisen ongelman tunnistamisen tärkeydestä monitoimijaisessa yhteistyössä. Rauno Perttula vuorostaan käsittelee nuorten aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön erityisyyttä ja paikkaa sekä sosiaalityöntekijöiden toimijapositiona, joita on kirjoittajan mukaan tärkeää tunnistaa monimutkaistuvassa nuorten palveluverkostossa. Osiota jatkaa loogisesti Tuula Tuomisen tarkastelu alle 30-vuotiaiden sosiaalitoimen miesasiakkaiden arjesta ja toimijuudesta. Erityisen tärkeä on hänen havaintonsa arjesta saatavan tiedon merkityksellisyydestä sekä nuorten miesten toimijuudesta, joka toteutuu parhaiten heidän omassa kodissaan. Johanna Hiitola tuo konkreettisesti esiin pakolaisten perheen yhdistämisen kompleksisia prosesseja sekä niiden seurauksia yksilöille ja perheille, sekä pohdintaa aikuissosiaalityön roolista, vastuista ja keinoista perheiden yhdistämisen kokeneiden tai perheiden menettäneiden kohtaamisissa.

Interventiot-osion aloittava Päivi Risasen autoetnografinen analyysi erit-

telee kunnioittavan kohtaamisen ja vuorovaikutuksen työtapoja, joiden avulla voidaan vahvistaa asiakkaiden osallisuutta ja saada aikaan vaikutuksia heidän elämäänsä. Anne Tuikka ja Seija Okulov vuorostaan syventyvät aikuissosiaalityössä ajankohtaisiin yhteisösosiaalityön ja jalkautumisen toimintamuotoihin ja miten ne voivat tarjota sosiaalityöntekijöille ainutlaatuisen näköalapaikan asiakkaiden elin- ja asuinoloihin ja hyvinvoinnin edistämiseen. Eeva Elfving Ström vuorostaan painottaa, miten aikuissosiaalityössä on keskeistä tunnistaa ja purkaa rodullistavia valtasuhteita sekä tunnustettava niiden vaikutuksia sosiaalityön kentällä. Ulla Salovaara tuo esiin tärkeää jäsenystä sosiaalityön asiantuntijuuden merkityksestä ja keinoista auttaa vankeilasta vapautuvia naisia, joiden tilanteet ovat usein vaikeita ja joilla ilmenee monia tuen tarpeita.

Mekanismeja käsittelevässä osiossa Matthies, Svenlin, Niina Rantamäki ja Katri Viitasalo erittelevät aikuissosiaalityössä vaikuttavia mekanismeja ja niiden jännitteitä. Heidän analyysinsä tuottaa kokonaisvaltaista jäsenystä siitä, miten moninaisista ja monitasoisista tekijöistä aikuissosiaalityön vaikutusten erittelemine ja tutkimine koostuvat. Teija Karttunen tekee kirjallisuuskatsauksen avulla problematisoivaa tarkastelua päihdehoidon interventioiden vaikuttavuudesta ja hoidossa pysyvyydestä antaen tärkeää lisäymmärrystä aikuissosiaalityössä varsin usein kohdattaviin päihderiippuvuuksiin ja niiden hoitokäytäntöihin. Osion päätävässä luvussa Viitasalo korostaa taloudellisen huono-osaisuuden taustalla ilmenevien moninaisten tekijöiden

tunnistamisen tärkeyttä, jotta asiakkaiden tilanteiden muutostyö mahdollistuu ja taloudellinen kyvykyys voi lisääntyä.

Teoksen viidennessä, vaikutuksia käsittelevässä osiossa, Minna Kivipellon ja Erja Koposen tarkastelu kohdentuu Osallistavan sosiaaliturvan mallissa käytettyyn AVAIN-mittariin, joka on heidän mukaansa osoittautunut toimivaksi työvälineeksi ja vaikuttavuuden arvioinnin mittariksi. Tutkimus tuo esiin asiakkaan tilanteeseen vaikuttavien useiden tekijöiden huomioimisen keskeisyyden sekä sosiaalityössä tapahtuvien muutosten hitauden. Mikko Mäntysaaren ja Sami Ylistön moninäkökulmainen tutkimus tarkastelee työllistymistä edistävän monialaisen palvelun vaikuttavuutta ja vaikutuksia pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin ja toimintakykyyn. Tulosten mukaan palvelun vaikutukset ovat olleet pääosin myönteisiä. Luvussa eritellään kiinnostavasti myös tutkimukseen liittyviä rajoituksia ja eettisiä tekijöitä. Vaikutuksia tarkastelevan osion päättää luku kestä-

västä siirtymästä osana aikuissosiaalityön tehtäväkenttää. Matthies painottaa sosiaalityön olevan mitä parhain näköala siihen, miten kestävä kehitys vaikuttaa ruohonjuuritasolla eritellen tähän aikuissosiaalityössä kehitettyjä toimintamalleja ja ratkaisuja.

Epilogissa toimittajat tiivistävät ja havainnollistavat selkeästi teoksen antia ja aikuissosiaalityön tietopohjan kokonaisuutta sekä kytkevät ne osaksi teosta jäsentävään teoreettiseen malliin. Kaikinensa teos tuo esiin aikuissosiaalityön ilmiökentän laajuuden sekä asiakkaiden kompleksisten tilanteiden ja niiden taustalla vaikuttavien tekijöiden tunnistamisen ja tutkimisen tärkeyden. Kyseessä on tervetullut aikuissosiaalityön tutkimusta vahvistava sekä aikuissosiaalityön 2020-luvun tietopohjaa jäsentävä teos, jota voi lämpimästi suositella sosiaalityön ja lähialojen tutkijoille, opiskelijoille ja opettajille, ja ennen kaikkea aikuissosiaalityön ammattilaisille. Toivottavasti teos tavoittaa myös aikuissosiaalityön keskeiset yhteistyökumppanit.